

SOMMERTANDLÆGE I GRØNLAND

Af tandlæge *Oluf Larsen*

Tandcaries – »huller« i tænderne – var, praktisk talt, en ukendt lidelse i det eskimoiske samfund i Grønland før kolonisationen satte ind; idag er grønlændernes tænder, i alle tilfælde i byerne, ikke spor bedre end i Danmark, ja på sine steder, bl. a. hvor adgangen til tandlægehjælp først for nylig er etableret, betydelig ringere. Det er klart, her har skaderne fået lov til at brede sig, og hjælpen har hidtil, stort set, bestået i at fjerne den eller de tænder, der har givet smerter. Denne »udvikling« er ganske analog med udviklingen andre steder på jordkloden, hvor et naturfolk gennem forbindelse med civilisationen, ændrer levevilkår, specielt kostvaner. Der er i Grønland en ganske nøje sammenhæng mellem stigende forbrug af butikskost og stigende carieshyppighed. Man behøver ikke at have virket i Grønland ret længe som tandlæge, for at konstatere det faktum, at carieshyppigheden er størst i byerne, med den daglige og lette adgang til butikken og alle dens herligheder, faldende på udstederne og mindst på bopladserne. Resultatet er, at der idag er, og længe har været, et stort behov for tandlægehjælp i Grønland. Der har da også længe været tandlæger i Grønland, og idag er der fast tandlæge i Julianehåb, Godthåb, Holsteinsborg, Egedesminde, Jakobshavn og Umanak.

Den spredte bebyggelse over de store afstande, som volder vanskeligheder på så mange måder, gør det selvfølgelig også vanskeligt at dække landet med tandlægehjælp, da det jo ikke kan være økonomisk forsvarligt at etablere fastboende tandlæge på de pladser, hvor der ikke er opgaver nok for en tandlæge hele året, og her er det så, at man søger at hjælpe befolkningen ved at udsende »sommertandlæger«, selv om man i de nærmeste år vel næppe kommer udenom at placere fast tandlæge i nogle af de større byer, som endnu ikke har det.

Fast stationerede tandlæger, de steder hvor det er økonomisk forsvarligt, må være den rigtige løsning, al den stund en fastboende tandlæge, med en velindrettet klinik med tilhørende tandteknisk laboratorium, vil være i stand til at yde enhver form for tandlægehjælp, ligeså godt i Grønland som herhjemme, mens en sommertandlæge, der endnu ofte må indrette sin klinik under mere eller mindre primitive forhold i dertil uegnede lokaler, for en stor del selvfølgelig på grund af boligmangelen, ofte må se sig afskåret fra at yde hjælp, når det drejer sig om mere krævende opgaver. Den fastboende

tandlæge, som i flere år har sit virke i samme distrikt, vil jo også, i modsætning til den »flygtige« sommertandlæge, ganske anderledes kunne komme i kontakt med og etablere et tillidsforhold til befolkningen.

Selv har jeg virket som sommertandlæge i Grønland i de sidste 3 år, i 1953 i et halvt år, fordelt på henholdsvis Frederikshåb og Sukkertoppen, i 1954 i Angmagssalik og Scoresbysund og endelig nu i sommeren 55 i det nye Thule, og således haft lejlighed til at se et udsnit af befolkningen i de forskellige egne af Grønland »lidt længere end til tænderne«.

I Frederikshåb, hvor jeg først havde mit virke i ca. 3 måneder, havde der ikke tidligere været tandlæge, bortset fra et enkelt kortvarigt besøg for år tilbage. Da distriktet tæller en befolkning på ca. 1400 til 1500 mennesker, var det på forhånd klart, at der måtte være meget at gøre, og det viste sig da også hurtigt, at der var så meget at gøre, at al tanke om en gennemgribende sanering af hele befolkningens tænder i løbet af 3 måneder på forhånd måtte afskrives.

Jeg var så heldigt stillet, at tandklinikken i Frederikshåb kunne indrettes på det udmærkede sygehus i tilknytning til sygehusets konsultationsstue og venteværelse. Dette indebærer mange fordele, netop for en sommertandlæge, som første gang kommer til Grønland, helt ukendt med befolkningen og forholdene iøvrigt., bl. a. med hensyn til klinikhjælp og tolk, og en stor del af befolkningen har jo ofte ærinde på sygehuset med småskader og småskavanker, eller de kommer til de regelmæssige undersøgelser og gennemlysning for tuberkulose, og så er det nemt at invitere ind til en undersøgelse og behandling af tænderne. Ved enestående hjælp og velvilje fra distriktslægens og sygeplejerskens side gik arbejdet let og gnidningsløst, og meget blev nået, skønt klinikken beslaglagde sygehusets laboratorium, hvilket sikkert måtte være til daglig ærgrelse for både læge og sygeplejerske – en ærgrelse som aldrig kom til udtryk.

De første »ofre«, der melder sig til behandling, er de danske fastboende embeds- og tjenestemandsfamilier – det er klart – de er jo hjemmefra »tandlægeminded« og som sådant praktisk talt alle interesserede i at pleje og vedligeholde deres tænder, og så enkelte grønlandere, oftest med tandpine i øjeblikket.

Hvis man nu ville nøjes med at behandle dem, der således melder sig frivilligt, ville ens mission forholdsvis snart være endt. Jeg må her tænke på, at da den første tandlæge ca. 1884 etablerede sig i Hjørring, kunne han i de første år næppe tjene til det daglige brød, skønt han var den eneste tandlæge nord for Limfjorden, og det skyldtes selvfølgelig ikke mangel på dårlige tænder i Vendsyssel, men den manglende forståelse af tændernes betydning, og hermed interessen for at bevare dem.

Som der rigtigt står i instruksen for tandlæger i Grønland, er opgaven først og fremmest at søge gennemført skoletandplejen i Grønland, den eneste måde hvorpå man – såfremt den vedligeholdes og føres videre som ungdomstandpleje – kan håbe på ad åre

Med bjørneskindsbukser i tandlægestolen ved Thule.

Foto: Oluf Larsen

at nå så langt i bekæmpelsen af tandsygdomme som herhjemme, og det er endelig ikke så langt, da skoletandplejen herhjemme så langt fra er gennemført over hele landet. Men hvor den er gennemført, kommer børnene til eftersyn og behandling 2 gange årligt, og det samme kan, og bliver også gennemført de steder i Grønland, hvor der er fast tandlæge.

En hastig undersøgelse af de ca. 125 skolebørn i Frederikshåb skole viste det nedslående resultat, at kun 3 – tre – havde fejlfri tænder. Resten havde mere eller mindre carierede tænder, enkelte erindrede een om billeder af nedbrændte negerlandsbyer, når de lukkede munden op.

Nu var det jo ret spændende, hvorledes de ville reagere, når de alle på stribe skulle til tandbehandling, idet denne hidtil kun havde bestået i en tandudtrækning i ny og næ, når de havde haft tandsmerter.

På skolen forklarede jeg så en dag børnene, hvad der forestod dem, når de nu skulle til tandbehandling, og sluttede med at instruere dem om brugen af en tandbørste, idet jeg henstillede til dem om at bede far eller mor snarest muligt købe en tandbørste til dem. 2 dage efter havde butikken udsolgt i tandbørster!

Med ganske enkelte undtagelser var børnene overordentlig nemme og søde at behandle, og alt gik regelmæssigt og glat indtil sommerferiens begyndelse, på den måde,

at børnene simpelthen blev hentet på skolen efter behov, men da først sommerferien var begyndt, lå det noget vanskeligere at få tag i børnene, selvom der, dagen før de skulle møde, blev sendt bud til de pågældende hjem. Der kunne jo ske så meget, selv på det korte stykke vej fra hjemmet til sygehuset, et skib kunne være kommet i havnen, kammerater kunne opfordre til deltagelse i spændende leg, jo, der var nok til at distrahere, og den dag, da »Sonja kalitoq« en morgenstund var kommet ind med hval, blev det hurtigt klart, at al skoletandpleje roligt kunne suspenderes, thi den dag var der ikke et barn, i alle tilfælde ikke en dreng i kolonien over 4 år, som ikke, med en eller anden form for kniv i hånden, forsøgte at bjerge sig et stykke frisk mattaq, men det gjorde jo kun, at man selv med god samvittighed kunne tillade sig at være tilskuer til det fantastiske og bloddryppende skuespil, som flænsningen af en storhval er.

Nå, vi fandt nu hurtigt ud af at løse problemet, simpelthen ved at min klinik-assistent gik ud på vejen i kolonien og tvangsindlagde de børn, der var nærmest indenfor rækkevidde. At der sommetider smuttede nogle børn, på besøg fra distriktets bopladser, med, skete der jo intet ved, selv om de jo, forståeligt nok, kunne virke lidt betuttede. De skulle jo også behandles, og på den måde lykkedes det, praktisk talt, at få behandlet alle byens børn. Ind imellem blev der lejlighed til, sammen med lægen, at besøge distriktets bopladser og der undersøge befolkningens, især børnenes, tænder, og det lykkedes da også, at få bopladsernes børn behandlede. Sommetider kom de straks med til byen med lægebåden, eller de kom ind på anden måde ved senere lejlighed. I den forbindelse kan jeg nævne, at på bopladsen Neria i Frederikshåb distrikt fandtes der blandt 10 børn kun 1 barn med et enkelt »hul« i tænderne. Man sammenligne det med tilstanden blandt skolebørnene i Frederikshåb, som nævnt i begyndelsen, men Neria ligger også meget langt fra nærmeste butik.

Er man så nået til ende med skoletandplejen, kan man, såfremt tiden tillader det, indkalde befolkningen husstand for husstand, i alle tilfælde i byerne, mens det jo også her ligger noget vanskeligere med bopladsbefolkningen.

Medens tandlægens erhverv i Danmark er »fri næring«, hvor folk skal betale for det, der bliver ydet, så er al tandbehandling i Grønland gratis og tandlægerne statsansatte, og dette gør jo, at man kan indkalde befolkningen til behandling. Endog tandproteser – kunstige tænder – er gratis. En hel tandprotese, som den jævne mand i Danmark må betale med 350 kr., får grønlænderen gratis. Dette, at behandlingen er gratis, vil jo unægteligt gøre det nemmere, tilstrækkelig tandlægehjælp forudsat, at nå til en gennemgribende sanering af befolkningens tænder. Om det så er rigtigt eller galt, med den helt gratis behandling er sikkert et stort spørgsmål. Mange grønlændere har vist i dag en sådan indtægt, at det nok kunne forsvares, at lade dem betale i alle tilfælde en del af behandlingen.

Sukkertoppen svarer »tandmæssig set« ganske godt til sit navn. Her var jeg stationeret

Små patienter fra Dronning Ingrid's Hospital i Godthåb ude på morgentur med sygeplejersken.

ca. 2 måneder og var ikke længe om at konstatere, at forholdene var endnu ringere end i Frederikshåb. Mange, selvfølgelig særlig i de ældre aldersklasser, var totalt tandløse, og det meste af tiden gik da også her med at forsyne de pågældende med kunstige tænder, en taknemlig opgave for så vidt, på grund af de ofte rørende udslag af taknemlighed, som man modtog, men nedslående alligevel ved denne konstatering af, at forholdene var betydeligt værre, end man havde ventet. Et besøg på det store udsted Kangamiut var om muligt endnu mere nedslående. Her var tilstanden, noget imod forventning, meget elendig. Aldrig har jeg på så kort tid trukket så mange tænder ud, og ikke een af dem var en bedre skæbne værd. Mon ikke Sukkertoppen hører til en af de byer, hvor der snart må stationeres fast tandlæge?

I sommeren 1954 gik da rejsen til Angmagssalik, og ved enestående velvilje og resignation fra distriktslægen, fru Rørdam Holms side, blev det gjort muligt for mig at indrette klinikken på det i forvejen alt for lille og overbelagte sygehus. På baggrund af for-

holdene på vestkysten, var det her en stor oplevelse gang på gang at få lejlighed til at glæde sig over 32 fejlfri tænder i samme mund, slidte, ofte, især selvfølgelig hos ældre mennesker, stærkt slidte, men kun et tegn på at de havde tjent, og stadig tjente, den pågældende som af naturen tilsigtet, men her er stenaldermanden jo heller ikke så langt borte. Ja, jeg mødte ham allerede, stenaldermanden, da vi med »Kista Dan« forcerede det sidste bælte af storisen udfor Angmagssalik, han stod der, med sin kajak optrukket på en af de store isflager, en ensom skikkelse i de vældige omgivelser, et billede man aldrig glemmer.

Behovet for tandproteser var da også her minimalt, kun een måtte forsynes med en total protese, og vedkommende var da også tilflytter fra Vestgrønland. Det øvrige protesearbejde bestod i nogle få partielle proteser – altså en afgørende forskel sammenlignet med forholdene på vestkysten. Dog er der heller ikke i Angmagssalik tvivl om, hvorhen udviklingen går, idet gennemgangen og behandlingen af skolebørnene i kolonien Angmagssalik viste en forholdsvis stærkt stigende cariesfrekvens.

Scoresbysund besøgte på hjemrejsen, men her varede opholdet kun 3 dage, nemlig den tid »Kista Dan« lå der, heraf 2 dage i Scoresbysund og 1 dag i Kap Tobin. Ikke noget langt ophold, men dog stort nok til at konstatere, at tilstanden her ikke stod på højde med tilstanden i Angmagssalik. Dette kan næppe skyldes mangel på adgang til de naturlige grønlandske levnedsmidler, for der er vel få steder i Grønland, hvor fangsten er bedre. Mon ikke det snarere kan forklares ved, at en stor del af fangsten afsættes for penge, som så omsættes ved indkøb af butikskost.

Det er jo meget begrænset, hvad man kan nå på 3 dage, men besøget var da også at betragte som et lejlighedsbesøg og ikke planlagt i forvejen, og så må man jo improvisere efter bedste evne, som i Kap Tobin, hvor klinikken blev etableret i elektrikerens soveværelse med en almindelig spisestuestol istedet for en tandlægestol og hertil en gammeldags trædeboremaskine, men det hører jo også med til charmen ved at være sommer-tandlæge i Grønland.

Da jeg for sommeren 1955 havde fået til opgave at virke som tandlæge i det nye Thule, rejste jeg derop med forventningen om, at forholdene her nogenlunde ville svare til forholdene i Angmagssalik-distriktet, ja, man kunne vel med nogen ret forvente dem endog bedre, da kolonisationen først satte ind her med oprettelsen af Thulestationen 1910, medens kolonien Angmagssalik blev grundlagt 1894, men forventningerne viste sig desværre ikke at holde stik, i alle tilfælde ikke blandt eskimoerne i det nye Thule.

Et sommerophold i Thule bliver jo på grund af besejlingsforholdene af forholdsvis kort varighed. Fra første til sidste skib var der kun godt og vel halvanden måned, så tiden tillod ikke større udflugter til bopladser, heller ikke besøg på de to store bopladser eller udsteder Siorapaluk og Savigsivik, hvor forholdene muligvis er noget bedre.

Små Angmagssalik'ere.

Foto: Oluf Larsen

I Thule blev samtlige beboere, de fastboende danske og de 17 eskimofamilier, alle behandlere, indkaldt husstand for husstand, børn og voksne, og hertil kommer tilrejsende fra bopladserne i distriktet. Det billede, der frembød sig, var faktisk ikke stort bedre end på vestkysten, et forhold, som nok kunne friste til nærmere undersøgelse for eventuelt at klarlægge, om særlige årsager her gør sig gældende, men hertil er der desværre ikke levnet tid for en sommertandlæge, der jo gerne i den korte tid skal nå så meget som muligt i form af at reparere de allerede skete skader.

Foruden, selvfølgelig, talrige plomberinger og tandudtrækninger måtte der til den eskimoiske befolkning fremstilles 22 proteser, heraf 4 til beboere fra de nærmeste bopladser og 18 i selve Thule, altså ca. 1 pr. husstand! En stout polareskimoisk storfanger i bjørneskindsbukser med munden fuld af kunstige tænder, en disharmoni, ja, men sådan ser det altså ud idag, men det svarer forsåvidt godt til billedet af det nye Thule – en hypermoderne by i alle retninger (bl.a. med vejene oplyst med lysstofrør i hele mørketiden) en teknisk bedrift, som aftvinger een beundring, men den dag er forbi, selv i de fjerneste egne af Grønland, hvor det kan ske, som afdøde kolonibestyrer Aage Bistrup fortæller om i sin bog »Landet, der blåner«. En dansk udstedsbestyrer forsøgte at skille to gamle koner, som var kommet i et forrygende skænderi, og i et anfald af lune lod han

sin protese balancere på tungespidsen, hvilket resulterede i, at kvinderne skrækslagne flygtede med høje skrig om hedenskab og trolddomskunster.

Uforglemmelig, og som en oplevelse af de helt sjældne, står for mig et besøg en sommernat på den lille boplads Kangerdluarssuk, 3 timers motorbådssejlad fra Thule ind i Inglefield-fjorden, den gæstfri modtagelse med påfølgende kaffemik hos bopladsens førstemand Inoterssuaq og hans søde kone Naduk, de hyggelige timer på briksen i i deres dejlige lune tørvehus og, spredt over den lille boplads, kødstativerne, alle bugnende af kød og mattaq fra narhval og hvidhval, og rundt mellem tørvehuse og kødstativer et tæppe af blomstrende polarvalmuer, alt sammen indrammet af den vældige natur med udsigt til bræer og indlandsis. Her var harmoni, og her fandt man i fuldt mål den stemning og det liv og den fornemmelse af tidløshed, som man i tankerne, bl. a. gennem læste skildringer, på forhånd forbinder med en polareskimoisk boplads. Og hvis den tekniske bedrift med opførelsen af det ny Thule aftvinger een respekt, så føler man ikke mindre respekt for beboerne på en sådan boplads ved tanken om den bedrift, det er, at aftvinge dette vældige og barske land et eksistensgrundlag, ja, tilsyneladende relativ velstand.

Som nævnt i indledningen er der for en tandlæge ikke tvivl om, at tændernes forfald i første række skyldes ændringer i kostsammensætningen. Den naturlige grønlandske kost giver, sammenlignet med butikskosten – når den iøvrigt er kaloriemæssigt tilstrækkelig – i langt rigere mål befolkningen de næringsstoffer og vitaminer, som man i dag må forlange, hvis kosten skal kunne betegnes som fuldlødig. Som forholdene er idag i Grønland, er der jo ingen tvivl om, at butikskostens andel i den samlede kostmængde er stigende overalt.

I 1953 blev der både i Frederikshåb og Sukkertoppen indviet nye og moderne bagerier, ligesom det i de senere år er sket andre steder i Grønland, så nu kan grønlænderne daglig forsyne sig med frisk franskbrød, wienerbrød og kager, og det gør de i rigt mål. Et nyt skridt i retning af at skaffe grønlænderne de samme materielle goder, som vi herhjemme har adgang til, men sundhedsmæssigt – ikke mindst med henblik på tænderne – ikke noget fremskridt. Men en afstemning blandt befolkningen på stedet mellem nyt bageri eller fast tandlæge ville utvivlsomt falde ud til fordel for bageriet.

I »Grønland« no. 3, marts 1955, findes en interessant artikel om undersøgelser af grønlandske levnedsmidler og kostforhold, foretaget af Statens praktisk-sundhedsmæssige undersøgelser og Statens Vitaminlaboratorium. Hvis de muligheder, der her foreslås for forbedring af ernæringsforholdene, kan gennemføres, vil noget sikkert være vundet i retning af færre »huller« i tænderne, og mere kan vindes ved propaganda, bl. a. med foredrag f. eks. i radioen om tandpleje og mundhygiejne, ved i biografer og forsamlingshuse at vise film om tandsygdomme og tandpleje, (af sådanne film findes flere, meget instruktive, også, og især, for børn), og så selvfølgelig gennemført skoletandpleje.

Konfirmationssøndag i det nye Thule.

Foto: E. Povlsen

Nok er det jo meget godt med en tandlæge, som bøder på de skete skader, men samtidig vil det sikkert være klog politik, også økonomisk, gennem propaganda, oplysning og tilstrækkelig tidligt gennemført behandling at mindske skadernes antal, ganske som det er tilfældet med enhver form for sygdomsbekæmpelse.